

Arrestordren i sagen Kam

Vestergaard, Jørn

Published in:
Law, History and Culture. Liber Amicorum Ditlev Tamm

Publication date:
2011

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Vestergaard, J. (2011). Arrestordren i sagen Kam. I P. Andersen, P. Letto-Vanamo, K. Å. Modéer, & H. Vogt (red.), *Law, History and Culture. Liber Amicorum Ditlev Tamm* (s. 855-873). Djøf Forlag.

Arrestordenen i sagen Kam

*Af Jørn Vestergaard, professor i strafferet,
Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet*

*"Både i juraen og historien kan det være svært at finde sandheden,
men konsekvenserne er forskellige."*

Professor, dr. jur. & phil.,
Ditlev Tamm i bogen *Dødsdømt* (2008) s. 303

1. En sag om udlevering til retsforfølgning kan af flere grunde ansprege offentlig interesse. Dette gælder bl.a., når et andet land ønsker at gennemføre en straffesag mod en person, der opholder sig her i landet. Et sådant tilfælde vil navnlig påkalde sig offentlig bevågenhed, hvis den mistænkte har dansk statsborgerskab. Efter en ændring i udleveringsloven i 2002 blev der indført en generel adgang til på visse betingelser at udlevere danske statsborgere, hvilket tidligere kun havde været muligt i forhold til de øvrige nordiske lande. Med gennemførelsen af rammeafgårelsen om den europæiske arrestordre blev udleveringslovens traditionelle betingelse om dobbelt strafbarhed per 1. januar 2004 afskaffet for et antal forhold, navnlig særlig alvorlige forbrydelser; dette har i visse kredse givet anledning til kritik.¹

Senest har der været betydelig opmærksomhed omkring Justitsministeriets afgørelser om udlevering af danskeren Camilla Broe til retsforfølgning i USA for narkotikakriminalitet og om udlevering af den danske statsborger Niels Holck til retsforfølgning i Indien for deltagelse i nedkastning i 1995 fra fly af våben til en militant gruppe. For nogle år siden dækkede pressen indgående sagen om den russiske begæring om udlevering af den tjetjenske exil-politiker Akhmed Zakhaev, der under et ophold i København blev anholdt og varetægtsfængslet, men undgik udlevering.

1. Om den europæiske arrestordre, se Jørn Vestergaard i *Tidsskrift for Kriminalret* (2004) 555-567.

Danske myndigheders begæring om udlevering af en person, der befinder sig i udlandet, giver ikke så ofte anledning til offentlig omtale her i landet, hvilket formentlig beror på, at der ikke er grundlag for nævneværdige anfægtelser, når en sådan anmodning efterkommes af et andet land. Anderledes kan sagen stille sig, når det *ikke* lykkes at få en begæring om udlevering imødekommet. Et meget omtalt eksempel på et sådant tilfælde er sagen vedrørende den europæiske arrestordre i sagen mod Søren Kam.

2. Søren Kam blev født den 2. november 1921 i København. Under anden verdenskrig lod han sig hverve som dansk frivillig i Waffen SS, og han blev den 20. maj 1940 udsendt til østfronten med 5. SS-Panzer-Division Wiking med tjeneste ved 1. batallion Nordland. Fra maj 1943 var han leder af den nystartede Schalburgskole på Høveltegård. For efterfølgende tapper fronttjeneste modtog Kam den 7. februar 1945 Jernkorsets Ridderkors af Hitler i førerbunkeren i Berlin. Ved krigsafslutningen var han kompagnichef i 1. batallion Germania med rang af SS-Obersturmführer, svarende til premierløjtnant.

Under ophold i Danmark deltog Kam den 30. august 1943 i drabet i en vejkant på Lundtoftevej i Kongens Lyngby på redaktør ved dagbladet B.T. Carl Henrik Clemmensen. Forholdet blev begået sammen med to andre fra Waffen SS, Knud Flemming Helweg-Larsen og Jørgen Valdemar Bitsch. Førstnævnte blev under retsopgøret dømt til døden for sin deltagelse i drabet mv. og henrettet den 5. januar 1946 som den første af i alt 46 landssvigere. Bitsch forsvandt efter en flugt fra Faarhuslejren den 15. maj 1945 og er aldrig blevet fundet.

Søren Kam flygtede til Tyskland og tog efterfølgende bopæl i byen Kempten i regionen Allgäu i det sydvestlige Bayern. Han blev i 1956 tysk statsborger. I ansøgning herom af 2. januar s.å. anmodede han om, at danske myndigheder ikke blev gjort bekendt med hans opholdssted.

I mange år har ønsket om retsforfølgning af Søren Kam for drabet på redaktør Clemmensen påkaldt sig betydelig interesse.² På grund af Kams tyske statsborgerskab var det i mange år ikke muligt for danske

2. En udførlig journalistisk dækning af sagens tidligere forløb findes i Erik Høgh-Sørensens bog *Dansk dødspatrulje* (1998). Se samme forfatters bog *Forbrydere uden straf* (2004) samt Gurli & Erik Haaest i bogen *Søren Kam* (2008). En Infomedia søgning på navnet Søren Kam gav 667 hits i landsdækkende dagblade siden december 1995. For Ritzau var der 303 hits. På folketinget.dk ligger der mere end halvdelen af hundrede dokumenter indeholdende navnet Søren Kam.

myndigheder at få ham udleveret, idet tysk lovgivning tidligere indeholdt et forbud mod udlevering af egne statsborgere. Dette forhold ændrede sig imidlertid med gennemførelsen af rammeafgørelsen om den europæiske arrestordre.

3. Med skrivelse af 16. januar 2004 til Søren Kam gjorde Statsadvokaten for Sjælland denne opmærksom på, at han stadigvæk var internationalt efterlyst. Den 10. december 2004 blev Kam ved Retten i Lyngby varetagetstfængslet *in absentia* for drabet i 1943. Kendelsen blev den 20. december 2004 stadfæstet af Østre Landsret, og en begæring om tredjeinstansbevilling til indbringelse af et kæremål for Højesteret blev den 16. februar 2005 afslået af Procesbevillingsnævnet. Efter anmodning fra Lyngby Politidstedte Justitsministeriet den 17. marts 2005 en europæisk arrestordre med henblik på strafforfølgning her i landet af Kam for overtrædelse i forening med andre af straffelovens bestemmelse om forsætligt drab, jf. strl. § 237.³

Udleveringsbegæringen blev den 27. juli 2005 afslået af de tyske myndigheder, idet den tyske forfatningsdomstol den 18. juli 2005 havde underkendt en gennemførelseslov vedrørende rammeafgørelsen om den europæiske arrestordre, således at tyske statsborgere fortsat ikke kunne udleveres.⁴

En ny tysk gennemførelseslov blev vedtaget den 21. september 2006 og trådte i kraft den 2. august s.å. Justitsministeriet genfremsendte nu den 8. august 2006 den tidligere udfærdigede arrestordre. Efter modtagelsen af det danske materiale genoptog den tyske anklagemyndighed⁵ efterforskningen i den flere gange tidligere henlagte sag. Statsadvokaturen anmodede den 22. november 2006 landsretten i München⁶ om at træffe afgørelse om udlevering. Statsadvokaturen gjorde i begæringen herom gældende, at der forelå styrket mistanke om, at der hos gerningsmændene til drabet i 1943 forelå "politiske motiver", hvilket skulle opfylde kravene i den tyske straffelovs kvalificerede bestemmelse om forsætligt drab, hvorefter der bl.a. kræves såkaldt *niedrige Beweggründe* til handlingen, se herom nedenfor.

3. Jm. j.nr. 2005-3310-0019.

4. Se f.eks. Arndt Sinn & Liane Wörner: "The European Arrest Warrant and Its Implementation In Germany. *Zeitschrift für International Strafrechtsdogmatik* (2007) 204-220.

5. Generalstaatsanwaltschaft I, München.

6. Oberlandesgericht München.

Den 20. september 2006 blev Søren Kam arresteret af det tyske politi og fængslet i München. Den 12. oktober 2006 blev han løsladt igen, idet der ikke blev antaget at foreligge flugtfare.

4. Landsretten i München besluttede ved endelig kendelse af 31. januar 2007 at afslå den danske anmodning om udlevering af Søren Kam til strafforfølgning.⁷ Begrundelsen for afgørelsen var, at der efter lov om international retshjælp forelå en obligatorisk afslagsgrund, der udelukkede udlevering [*ein Auslieferungshindernis*]. Forholdet – drabet på redaktør Clemmensen – måtte nemlig efter tysk ret anses for forældet, hvorfor udlevering ikke kunne ske.⁸ Den tyske anklagemyndighed henlagde herefter sagen.

Forholdet måtte bedømmes efter den almindelige bestemmelse om drab [*Totschlag*], der har en strafferamme af fængsel på livstid og dermed en forældelsesfrist på 30 år. Denne forbrydelse er beskrevet i § 212 StGB.⁹ Forældelsesreglen findes i § 78 Abs. 3 Nr. 1 StGB.

De for retten foreliggende oplysninger kunne ikke begrunde en mistanke vedrørende "*Mord*", så det var uden betydning i sagen, at denne forbrydelse ikke forældes, således som det ellers er bestemt i § 78 Abs. 2 StGB. Forbrydelsen *Mord* kendetegnes ved, at forholdet er begået med "*lumpne*", nedrige, ondskabsfulde motiver [aus *niedrigen Beweggründe*] og udført på en "*lumske*", snu, udspekuleret måde [*heimtückische*]. Se nærmere § 211 Abs. 2 StGB.

Efter fast praksis ved tyske domstole foreligger *niedrigen Beweggründe*, såfremt motiverne til et drab efter almindelig moralopfattelse er foragtelige og de lavest tænkelige [*nach allgemeiner sittlicher Anschauung verachtenswert sind und auf tiefster Stufe stehen*]. Om dette er tilfældet, bedømmes efter fast retspraksis på grundlag af en samlet vurdering, der omfatter alle

7. *Der 1. Strafsenat des Oberlandesgerichts München*, OLG Ausl. 179/06 (79/06). Retten var sammensat af en retsformand og to juridiske meddommere. Alle oversættelser i det følgende fra tysk af passager fra kendelsen er foretaget af forfatteren.
8. *Gesetz über die Internationale Rechtshilfe in Strafsachen* § 9 Nr. 2 IRG. Ifølge nævnte bestemmelse finder afslagsgrunden vedrørende forældelse anvendelse i tilfælde, hvor der foreligger tysk straffemyndighed over det påsigtede forhold. Dette var tilfældet i den foreliggende sag, idet der efter den tyske straffelov bl.a. er jurisdiktion i sager vedrørende forhold begået i udlandet af en person, som efterfølgende har erhvervet tysk statsborgerskab, jf. § 7 Abs. 2 Nr. 1 StGB. En udførlig kommentar til loven om international retshjælp er udgivet af Schomburg/Lagodny/Gleß/Hackner i en 4. udgave fra 2006.
9. *Strafgesetzbuch*, dvs. den tyske straffelov.

faktorer, som var bestemmende for gerningsmandens tilskyndelse til at handle, omstændighederne i forbindelse med det strafbare forhold, gerningsmandens levemåde og personlighed. Det pågældende kendetegn ved forbrydelsen *Mord* foreligger for eksempel ikke alene som følge af, at der i forbindelse med et forsætligt drab savnes en moralsk berettigelse.¹⁰ Politiske motiver kan imidlertid godt være nedrige i den pågældende bestemmelses betydning. Dette gælder især, hvis offeret alene på grund af sit tilhørsforhold til en politisk, social eller etnisk gruppe fornægtes retten til at leve og dræbes på en upersonlig måde [*in entpersönlicher Weise*] som repræsentant for en gruppe.¹¹

5. Afvisningen af at udlevere Søren Kam til de danske myndigheder vakte utilfredshed i forskellige kredse. Rammeafgørelsen om den europæiske arrestordre bygger nemlig et princip om gensidig anerkendelse af afgørelser i straffesager. Princippet er "en hjørnesteen i det retlige samarbejde", som det blev udtrykt allerede i forbindelse med Det Europæiske Råds møde i Tammerfors i 1999, da princippet blev transponeret fra første til tredje søjle. Det kunne derfor forekomme uforståeligt, at Tyskland ikke efterkom det danske ønske. Rammeafgørelsen forpligter imidlertid ikke et medlemsland til udlevering i en sag som den foreliggende, idet retsaktens anerkender en lang række forskelligartede afslagsgrunde.

Inden for såvel det indre marked som området for det retlige samarbejde antages det i almindelighed, at regler om gensidig anerkendelse forudsætter en eller anden form for harmonisering eller tilnærmelse af medlemsstaternes standarder på et givet område, således at en medlemsstat ikke forpligtes til anerkendelse af afgørelser med et indhold, der afviger markant fra landets retskulturelle sædvaner, og som derved ville kunne kompromittere unionsrettens legitimitet og det enkelte medlemslands tilslutning. Det retlige samarbejde og den "fri bevægelighed af retsavgørelser" forudsætter således en afbalanceret hensyntagen til de retstatslige og velfærdsretlige traditioner, hvormed medlemsstaterne værner deres borgeres friheder og rettigheder. Spørgsmålet er så, om de enkelte landes retssystemer til trods for deres mangfoldige forskelligheder lever

10. Jf. Tröndle/Fischer, StGB 54. Aufg. punkt 9 ad § 211 Abs 2 StGB, cit. af Oberlandesbericht München i kendelsen. Foruden *Mord* er det alene folkedrab, forbrydelser mod menneskeheden samt visse krigsforbrydelser, der efter tysk ret aldrig forældes.

11. Jf. den tyske højesteret, 2 StR 531/02; NSTZ 2004 S. 91 f., cit. af Oberlandesgericht München.

op til standarder, der kendetegnes ved en tilstrækkelig grad af "funktionel ækvivalens", der berettiger lovgivning på grundlag af princippet om gensidig anerkendelse. Dette er næppe altid tilfældet, så ofte gøres pligten til gensidig anerkendelse ikke ubetinget, med modificeres med diverse afslagsgrunde.¹²

EF-Domstolen har i afgørelsen *Advocaten vor de Wereld* lagt til grund, at traktatgrundlaget ikke forudsætter, at retsakter udstedt med udgangspunkt i princippet om gensidig anerkendelse forudsætter harmonisering, men blot bygger på en forudsætning om "gensidig tillid" mellem medlemsstaterne indbyrdes. Rationalen er, at alle medlemsstater jo er forpligtet af de samme menneskeretlige minimumstandarde.¹³ En sådan præmis rejser naturligt nok spørgsmålet om, hvorvidt "mutual trust" på nogle områder nærmest får karakter af "blind trust", idet der næppe er fuld dækning for at antage, at alle medlemslandes lovgivning og praksis beretiger en formodning om et tilfredsstillende retskulturelt niveau.¹⁴

Ved at lade forudsætningen om "gensidig tillid" være afgørende, undgår institutionerne at forholde sig til spørgsmålet om "funktionel ækvivalens" og dermed til spørgsmålet om behovet for harmonisering eller tilnærmelse. I stedet udformes mange retsakter på en sådan måde, at der indbygges mangfoldige undtagelser og dermed praktiseres en forholdsvis svag form af princippet om gensidig anerkendelse.

Rammeafgørelsen om den europæiske arrestordre er netop udtryk for gensidig anerkendelse uden indbyrdes tilnærmelse. Den nævnte afgørel-

12. Dette bevirker samtidig et mindre udtalt behov for harmonisering eller tilnærmelse. Men medmindre princippet om gensidig anerkendelse på et givet område ledsages af enten harmonisering eller afslagsmuligheder, vil medlemsstaterne være tilskyndet til at udfordre systemet og praktisere lokale undtagelser for i et vist omfang at fastholde deres retskulturelle identitet og autonomi. Et eksempel herpå kunne være, at en retsakt bevirker en tilskyndelse til at være mere tilbageholdende med indgreb over for egne statsborgere i tilfælde, som er omfattet af en fakultativ afslagsgrund. EF-Domstolen har i afgørelsen *Wolzenburg* (2009) anerkendt sådanne hensyn. Men generaladvokat Bot havde faktisk anbefalet at bedømme den slags som diskrimination. Den svenske Högsta Domstolen har i en afgørelse fra 2007 anerkendt en sondring mellem egne og udenlandske statsborgere, idet kun førstnævnte var omfattet af udleveringslovens afslagsgrund på grund af forældelse efter svensk ret. Se Ester Herlin-Karnell i *Europarättsligt Tidsskrift* (2007) 883-893.

13. Jf. således TEUF art. 6 og EMRK.

14. Afgørelsen *Advocaten* lider i øvrigt af den svaghed, at ECJ drager slutninger på grundlag af afgørelser i sager om princippet *ne bis in idem*, hvilket er misvisende, da der i den sammenhæng undtagelsesvist er tale om regler, der er til fordel for individet, ikke det modsatte. Se herom Markus Möstl i *Common Market Law Review* (2010) 405-436.

se fra EF-Domstolen fastslår da også, at retsakten ikke vedrører harmonisering af forbrydelseskategorier. Listen over de 32 forhold, der ikke forudsætter efterprøvelse af dobbelt strafbarhed, bygger på en forudsætning om, at retsforfølgningen i den anmodende stat retter sig mod en forbrydelse, sådan som denne nu engang er defineret i den pågældende stats lovgivning. »The actual definition of those offenses and the penalties applicable are those which follow from the law of 'the issuing Member State'.« Retsakten krænker ikke legalitetsprincippet, idet dette forudsættes respekteret af myndighederne i den anmodende stat.¹⁵

Isoleret betragtet kunne tankegangen bag Domstolens afgørelse tages som udtryk for, at det så var uholdbart når den tyske landsret afviste at udlevere Søren Kam på grundlag af en europæisk arrestordre. Tilsyneladende er en medlemsstat forpligtet til at anerkende en sådan afgørelse, når denne angår en forbrydelse omfattet af den såkaldte positivliste, sådan som deliktet er defineret i dansk ret. Og efter straffeloven er der ingen forældelse for forsætligt drab, jf. strl. § 93, stk. 1, modsætningsvis. At en lovovertrædelse er omfattet af listen, indebærer imidlertid ikke, at der i alle tilfælde skal ske udlevering. Rammeafgørelsen indeholder en række undtagelser og anerkender bl.a., at den anmodende stat kan fastsætte regler om forældelse som afslagsgrund,¹⁶ netop som dette er sket i tysk ret, hvor forældelse er gjort til en obligatorisk afslagsgrund. Præcis det samme gælder efter den danske udleveringslov! Ud fra præmisserne for afgørelsen fra landsretten i München er denne med andre ord helt i overensstemmelse med såvel rammeafgørelsen som tysk ret, sådan som det vil blive nærmere belyst i det følgende. Afvisningen af at udlevere Søren Kam er således ikke sket med henvisning til, at forholdet ikke er strafbart efter tysk ret, hvilket det naturligvis er.

6. Udleveringsbegæringen i den danske arrestordre i sagen Kam byggede på følgende redegørelse for det påsigtede forhold:

15. Afgørelsen er blevet kritiseret for anlægge en for restriktiv opfattelse af legalitetsprincippet og for derved at undslå sig for at forholde sig til spørgsmålet om behovet for en vis grad af minimum tilnærmelse vedrørende de relevante deliktskategorier. Afgørelsen giver heller ikke i øvrigt nogen vejledning om forudsætninger og rammer for regler om gensidig anerkendelse.
16. Jf. udleveringslovens § 10 e. Sådanne bestemmelser er hjemlet i rammeafgørelsen om en europæisk arrestordre artikel 4, stk. 4. Herefter er det op til den enkelte medlemsstat at bestemme, om forældelse skal være en afslagsgrund, og om denne i givet fald skal være ufravigelig, eller om afgørelsen skal bero på et konkret skøn.

"Overtrædelse af strl. § 237 ved den 30. august 1943 på Lundtoftevej i Lyngby i for-
ening med Knud Flemming Helweg-Larsen, hvis sag er afgjort, og Jørgen Valdemar
Bitsch, som er afgået ved døden, samt en uidentificeret tysk soldat at have dræbt Carl
Henrik Clemmensens, idet de med en bil afhentede Clemmensens i hans hjem i Klam-
penborg og efter et ophold på Frederiksdalsvej i Virum kørte til gerningsstedet, hvor
Helweg-Larsen, Bitsch og Søren Kam med deres skydevåben affyrede tilsammen otte
skud mod Clemmensens, der afgik ved døden."

Som nævnt rummede det således beskrevne forhold efter den tyske dom-
stols opfattelse ikke i sig selv nogen kendetegn ved *Mord* i den betydning,
hvormed denne forbrydelse er særskilt kriminaliseret i § 211 StGB. Retten
anså sig imidlertid ikke afskåret fra at tage alle i sagen foreliggende op-
lysninger i betragtning som afgørelsesgrundlag [*vorliegenden Erkennt-
nisquellen zu nutzen*] med henblik på at afklare, om det påsigtede forhold
alligevel skulle vise sig at falde ind under forbrydelseskategorien *Mord*,
hvorved afslagsgrunden forældelse ville bortfalde. Retten gennemgik føl-
gelig alt det i sagen foreliggende bilagsmateriale.

7. Dom afsagt i 1943 af en krigsret i Berlin

Få dage efter drabet på Lundtoftevej blev Søren Kam og Helweg-Larsen
bragt til Berlin, hvor de ved en krigsret blev tiltalt for frihedsberøvelse
[*Freiheitsberaubung*], ulovlig tvang [*Nötigung*] og forsætligt drab [*Totsch-
lag*]. Den 13. september 1943 blev begge frifundet herfor med den be-
grundelse, at de ikke havde handlet retsstridigt, men efter grundsætningen
"Ret er, hvad der gavner folket".¹⁷ Dommens gengivelse af omstæn-
dighederne i sagen bygger i det hele på de to tiltaltes samstemmende for-
klaringer, der i det væsentlige rummede følgende oplysninger.

De to tiltalte havde aftalt i første omgang at underkaste Clemmensens
et forhør. Helweg-Larsen fik til opgave at skaffe en bil fra værnemagten,
idet kun en sådan under den aktuelle undtagelsestilstand kunne bevæge
sig frit omkring. Om aftenen den 30. august kørte begge til Clemmensens
bopæl. Bilen blev ført af en chauffør fra værnemagten. Denne var lige så
lidt informeret om planen, som det var tilfældet for SS-manden Bitsch,
som Kam havde taget med for at understøtte forehavendet. Mens chauff-
føren ventede med bilen i nærheden og Bitsch foran ejendommen, begav
Kam sig ind i huset sammen med Helweg-Larsen, der ligesom Bitsch bar

17. "Recht ist, was dem Volk nützt", jf. Feldurteil des SS- und Polizeigerichts III in
Berlin vom 17. September 1943, st.L. II 289/43 En dansk oversættelse af hele
dommen kan læses i den af Henrik Skov Kristensen & Ditlev Tamm udgivne bog
Dømsdømt. Flemming Helweg-Larsens beretning (2008) s. 180-184.

civilt tøj. En kvinde åbnede for dem, og de spurgte på dansk efter Clemmensen. I samme øjeblik kom Clemmensen ned ad trappen, og de tilkendegav, at han var anholdt og skulle følge med dem. Clemmensen lod sig overrumple og fulgte med uden modstand. Efterfølgende førte Helweg-Larsen bilen med Kam ved sin side og Clemmensen siddende i bagsædet mellem Bitsch og chaufføren. Under turen til Helweg-Larsens bopæl i en forstad til København fik Clemmensen en frakke trukket over hovedet for at forhindre ham i at blive bekendt med ruten og målet for turen og derved senere at kunne afgive oplysninger herom. Efter ankomst til Helweg-Larsens bopæl gav Kam og Helweg-Larsen sig til kende som medlemmer af Waffen SS og østfrontsoldater, og de forklarede, at det var deres hensigt at bekæmpe den tyskfjendtlige modstandsbevægelse. De krævede af Clemmensen, som havde taget plads i en lænestol og røg på en tilbudt cigar, at han oplyste navne på personer, som han regnede med samarbejdede med den tyskfjendtlige presse og sabotagegrupper. Clemmensen forholdt sig først afvisende. Herefter foreholdt Helweg-Larsen ham hans private og politiske fortid, hvorpå Clemmensen spurgte ham, hvem han var, siden han vidste alt dette. Han benægtede, at han selv samarbejdede med den tyskfjendtlige presse, men angav lidt efter lidt flere navne på journalister, som efter hans mening ydede tjenester til den tyskfjendtlige presse.

Kam og Helweg-Larsen afstod sluttelig fra yderligere spørgsmål, men var imidlertid på grundlag af denne udspørgen kommet til den overbevisning, at Clemmensen måtte vide betydeligt mere, end han uden tvang havde været rede til at angive. Mens de gjorde sig parat til sammen med ham at påbegynde tilbageturen til hans bopæl, og under tilbageturen kom de frem til en beslutning om at gøre holdt på en åben strækning og endnu engang tvinge Clemmensen til at fremkomme med yderligere oplysninger under forehold af de medbragte pistoler. Hertil bød der sig for så vidt en lejlighed, idet de under begge ture i omegnen af en tæt befærdet bydel havde valgt en omvej, der førte dem over en fri vejstrækning. I forlængelse af denne beslutning gjorde de holdt på et tilsyneladende egnet sted og gik med Clemmensen cirka 20 meter tilbage, mens chaufføren og SS-manden Bitsch forblev ved bilen. Det var i mellemtiden blevet så mørkt, at de på denne afstand ikke mere kunne skelne bilen. Efter fælles overenskomst trak Kam og Helweg-Larsen deres pistoler, som de rettede mod Clemmensen, der på dette tidspunkt stod to til tre skridt foran dem. Da de under denne trussel krævede yderligere oplysninger af Clemmensen, kastede denne sig stumt over Helweg-Larsen, tilsyneladende i den hen-

sigt at fravriste ham pistolen. Herefter afgav Helweg-Larsen to og Kam fem skud mod Clemmensen, hvoraf han ramt i hoved og hjerteregion faldt død om.

8. Højesterets dom af 5. december 1945 i sagen mod Helweg-Larsen

Efter den tyske kapitulation blev Flemming Helweg-Larsen anholdt i København. Han blev tiltalt og dømt for tre forhold omfattet af straffelovstillægget af 1. juni 1945: 1) at have gjort tjeneste i Waffen SS, 2) at have medvirket som tolk og vejviser ved anholdelsen af et rigsdagsmedlem samt overrabineren og dennes søn, hvorefter de to sidstnævnte blev deporteret til koncentrationslejren Theresienstadt, samt 3) i forening med de to danske SS-mænd Søren Kam og Jørgen Valdemar Bitsch samt en tysk soldat at have dræbt redaktør Carl Henrik Clemmensen med revolver-skud, jf. her tillige strl. § 237. Højesteret stadfæstede den 5. december 1945 en fældende dom til livsstraf afsagt den 10. september s.å. af en domsmandsret i Københavns Amts Nordre Birk og stadfæstet af Østre Landsret den 4. oktober s.å. Højesterets dom blev afsagt af et flertal på 10 dommere med dissens af tre dommere, der voterede for fængsel på livstid, idet de fandt, at handlingen ikke som krævet i straffelovstillægget i særlig grad havde været båret af et ønske om at fremme tyske interesser.¹⁸

Helweg-Larsen afgav i retten den 10. september 1945 bl.a. følgende forklaring til retsbogen:

"I juni 1943 blev arrestanten [Helweg-Larsen] forflyttet til København som presseleder ved tjenestestedet Boysen på Kriegersvej i København og var hér i ca. 3 måneder, og var således i landet den 29. august. Under sin tjeneste hér hørte han, at afdøde redaktør Carl Henrik Clemmensen havde skældt en medarbejder ved "Fædrelandet", [N-P], ud for landsforræderi og spyttet på ham. Han havde tidligere sammen med en kammerat, der også var SS-mand, Søren Kam, drøftet muligheder af hér i landet at organisere en vis selvjustits for at straffe de personer, som generede SS-soldaters pårørende, når SS-soldaterne var ved fronten. Han kan nu ikke erindre, af hvem han har hørt om sammenstødet mellem afdøde og N-P, men han siger, at det var et almindeligt samtaleemne i de pågældende dage på kontoret på Kriegersvej. Han drøftede som nævnt sagen med Søren Kam, og de blev enige om, at de sammen skulle tage denne affære op til be-

18. Højesterets dom kan læses i UfR 1946.41-47, hvor også redigerede dele af de underliggende instansers afgørelser samt uddrag fra obduktionserklæringen og konklusionen fra overlæge Max Schmidts mentalerklæring er gengivet. Sagen er udførligt behandlet af Ditlev Tamm i *Retsopgøret efter besættelsen* (1984) s. 320-323, 232 samt 235 og af Henrik Skov Kristensen & Tamm i bogen *Dødsdømt. Flemming Helweg-Larsens beretning* (2008) s. 9-43 og 293-311. Den selvbiografiske beretning er skrevet under varetægtsopholdet, og den modsvarer i det væsentlige Helweg-Larsens forklaring under straffesagen.

handling. Den 30. august om aftenen henvendte arrestanten sig på Rådhuspladsen i København, hvor han fik udleveret en af værnemagtens biler med en chauffør, der var tysk soldat, og i denne kørte han til Kriegersvej, hvor Søren Kam og en Schalburgmand steg ind i vognen, og alle fire kørte de derefter til afdødes bopæl på Hvidørevej [...] i Klampenborg. Forinden havde enten arrestanten eller Søren Kam ringet til afdøde for at høre, om han var hjemme, men arrestanten kan som sagt ikke huske, om det var ham eller Kam, der ringede, og kan heller ikke huske, hvad der blev sagt. Da de kom til afdødes bopæl, gik arrestanten og Kam op til afdødes lejlighed, hvor de ringede på, og hvor de blev lukket op af en dame, og bad om at tale med afdøde. Han hævder, at de ikke havde revolverne fremme, og de var begge civilkældte. De talte tysk og sagde intet om, at de kom fra Gestapo eller det tyske politi. Afdøde kom frem, og de anmodede afdøde om straks at komme med, og afdøde gik godvilligt med ned i automobilet, hvor han blev sat ind på bagsædet og fik en frakke over hovedet, for at han ikke skulle se, hvad vej de kørte. Afdøde spurgte straks, hvor de skulle hen, om de skulle til Dagmarhus, men hertil svarede arrestanten, at de kun skulle ud på en køretur, og at de var danskere. De kørte derefter afdøde ud til et sommerhus på Hummeltoftevej [...], som arrestanten havde lejet til sommerbeboelse, og hvor han vidste, at ingen var hjemme. Her foretog arrestanten, Kam og Schalburgmanden et forhør over afdøde og foreholdt ham, at han havde udskældt [N-P] for landsforræder, hvad afdøde erkendte. Arrestanten og Kam holdt et foredrag for afdøde om, hvorfor de havde meldt sig til kampen mod bolchevismen, og gjorde gældende, at afdøde ikke var berettiget til at kritisere deres adfærd. De foreholdt i sommerhuset afdøde, om han havde været med til at skrive i den illegale presse, hvad han sagde nej til, og enten her eller senere, da de kørte fra sommerhuset, nævnede afdøde navne på forskellige journalister, om hvem han mente, at de skrev i den illegale presse. Da de kørte bort fra sommerhuset med afdøde var det egentlig kun meningen, at de ville give afdøde en omgang klø, og da afdøde på turen væk fra sommerhuset spurgte dem, hvad der egentlig skulle ske med ham, sagde de i en truende tone til ham, at han bare skulle vente, og at han skulle have en omgang tærsk. Da de var nået ud på Lundtoftevej – de skulle et sted hen, hvor der var øde og ubeboet, han kan nu ikke sige, hvem der dirigerede bilen derhen, og tilføjer, at han ikke selv kendte Lundtoftevej og aldrig havde været der – blev bilen standset – han ved ikke nu hvem, der gav ordre hertil – og afdøde blev beordret ud af bilen for nu korporligt at blive afstraffet. De trak alle tre deres pistoler, da afdøde var steget ud af vognen, for at gøre det hele så dramatisk som muligt, og enten arrestanten eller Kam sagde så til afdøde: "Bed nu dit Fadervor" eller lignende. Afdøde gjorde nu indtryk af at blive yderligere nervøs og tilbød at arbejde for arrestanten og hans kammerater, og han tilbød at skaffe oplysninger om de personer, der modarbejdede de danske SS-mænd, og hvem der var med i den illegale presse. Arrestanten siger, at såvel han som Kam blev højlig forargede over afdødes opførsel, navnlig fordi afdøde havde udskældt SS-folk for landsforræderi og nu efter arrestantens mening optrådte som landsforræder ved at tilbyde de nævnte oplysninger. De brølede alle tre op over for afdøde, og uden at der egentlig var nogen aftale herom blev der skudt på afdøde, der straks faldt om på vejen. Han kan ikke huske, om det var ham, der skød det første skud, men det er meget muligt. Han tilføjer, at næsten alle skuddene gik af samtidig, og der blev skudt såvel af arrestanten som af Kam og Schalburgmanden. Han selv skød med en 9 mm militærpistol og véd, at han kun afskød ét skud; han holdt pistolen ved hoften, og dersom skuddet har ramt afdøde, er det mest sandsynligt, at det har ramt afdøde i maven. Afdøde stod lige over for arrestanten i en afstand på ca. 3 m., medens de to andre stod noget nærmere afdøde, men på siden af denne. Han havde indtryk af, at såvel Kam som Schalburgmanden tømte deres magasiner mod afdøde. De lod afdøde blive liggende på vejen, hvor han var faldet om, men inden de kørte videre, fik den tyske soldat, der førte

automobilen, og som under hele optrinnet havde stået henne ved automobilen, ordre til også at skyde et skud mod afdøde, hvilket han også gjorde.”

9. Byretten i Kempten, indenretlig afhøring 17. februar 1969 af Søren Kam

Den 26. februar 1965 fremsendte den danske regering en verbalnote til Forbundsrepublikken Tysklands ambassade i København sammen med en fortegnelse over 31 personer eftersøgt for drab begået under besættelsen, og som dokumentation blev der samtidig hermed udleveret sagsakter. Materialet blev af de tyske myndigheder videresendt til de relevante statsadvokaturer.¹⁹ Søren Kam var en af de i verbalnoten nævnte personer.

I 1969 anordnede den tyske anklagemyndighed en indenretlig afhøring af Søren Kam ved retten i Kempten, hvor han afgav forklaring som følger.²⁰

”Den 30 august 1943 opsøgte Helweg-Larsen mig og meddelte, at jeg skulle deltage i en aktion mod en dansk journalist. Denne mands navn var mig på dette tidspunkt, hvis jeg husker rigtigt, endnu ikke bekendt. Helweg-Larsen optrådte som repræsentant for Gestapo. Selv om jeg på dette tidspunkt var løjtnant, var jeg alligevel kun 21 år gammel, så Helweg-Larsen var i kraft af sin alder og sine større magtbeføjelser mig i enhver henseende overlegen. Helweg-Larsen var mig indtil da ubekendt. Den 30. august 1943 kørte vi med et tysk militærkøretøj under ledelse af Helweg-Larsen til hr. Clemmensens bopæl. I bilen befandt sig også en elev fra Schalburg-skolen og en tysk soldat som chauffør. Eleven fra Schalburg-skolen hed Jørgen Bitsch. Helweg-Larsen dirigerede bilen til et ensomt beliggende hus noget uden for København, efter at hr. Clemmensen forud var blevet afhentet på sin bopæl. Da Clemmensen viste sig i døren til sin bopæl, opfordrede Helweg-Larsen ham til at komme med, da vi havde noget at tale med ham om. I Helweg-Larsens hus gik vi først sammen ind i en stue. Om også Bitsch var med, er jeg ikke i dag i stand til at sige med sikkerhed. Indledningsvis blev der drøftet alment spørgsmål om modstandskampen, i hvilket forbindelse alene Helweg-Larsen førte ordet. Da disse drøftelser forløb resultatløst, opfordrede Helweg-Larsen Clemmensen til at gå med ind i et tilstødende rum for at føre en samtale under fire øjne med ham. Selv blev jeg siddende i stuen. Gennem den lukkede dør hørte jeg en yderst ophidset samtale mellem Clemmensen og Helweg-Larsen. Efter nogen tid kom Helweg-Larsen tilbage, hvorefter vi besluttede at køre hjem. Undervejs lod Helweg-Larsen bilen standse for, som han sagde, endnu engang at veksle nogle indtrængende ord med Clemmensen. Vi steg ud, nærmere bestemt alle fire. Mens jeg sammen med Jørgen Bitsch blev stående ved bilen, fjernede Helweg-Larsen sig sammen med Clemmensen cirka 20-30 meter. Kort efter hørte vi et skrig, og umiddelbart efter faldt nogle skud. Jeg ilede straks derhen, fulgt af Bitsch, og så i lyset fra en lommelygte Clemmensen ligge ubevægelig på jorden. Jeg gav udtryk for alvorlige bebrejdelser over for Helweg-Larsen over, at det kunne komme til en sådan handling. Han tilkendegav imidlertid, at han

19. Listen er gengivet af Erik Høgh-Sørensen i bogen *Forbrydere uden straf* (2004).

20. *Amtsgericht Kempten, Vernehmung am 17. Februar 1969, Ermittlungsverfahren 13 Js 29ab/68 der Staatsanwaltschaft München II*, gengivet i landsrettens kendelse.

havde handlet i nødværge. Ifølge hans udlægning havde Clemmensen forsøgt at fravriste ham våbnet. Som følge deraf havde han skudt. Helweg-Larsen forlangte indtrængende af os, mig og Bitsch, for at sløre forholdet, som han udtrykte det, at vi ligeledes afgav nogle skud mod Clemmensen. Da jeg dengang var fuldstændig overbevist, jeg havde ved fronten set hundrede af soldater dø, afgav jeg sluttelig, ligesom Bitsch, nogle skud i retning mod Clemmensen, om jeg traf ham, véd jeg ikke.”

Den tyske anklagemyndighed henlagde den 22. april 1971 sagen mod Søren Kam på bevisets stilling.

10. Forklaring af Søren Kam den 3. august 1998 til statsadvokaturen i München
I 1995 blev Søren Kam filmet af tyske antifascister, da han i byen Ulrichsberg i den østrigske delstat Kärnten deltog i et Waffen SS stævne for krigsveteraner, hvor han bar sit sjældne ridderkors. Optagelsen blev vist i tysk fjernsyn, og Kam blev af danske seere genkendt med indgående pressedækning til følge. Statsadvokaten for Sjælland gennemgik nu den gamle sag og fandt, at den næppe var gennemførlig.²¹ En forespørgsel af 29. november 1996 fra de danske myndigheder om årsagen til, at den tidligere sag mod Søren Kam var blevet henlagt, gav efter nogle måneder den tyske anklagemyndighed anledning til genåbning af sagen. Efter anmodning til de danske myndigheder blev akterne fra straffesagen i 1945 mod Helweg-Larsen nu fremsendt til statsadvokaten i München.

I 1997 blev den 50 år gamle obduktionsrapport om den myrdede fundet frem. Af den fremgår, at Clemmensen døde, ved at otte pistolkugler ramte ham samtidigt, mens han stod op. Der blev fra Kriminalteknisk Afdeling, Våbensektionen, indhentet en kriminalteknisk erklæring af 29. juli 1998 vedrørende de projektiler og patronhylstre, der blev fundet på gerningsstedet. Erklæringen kom til det resultat, at skuddene mod Clemmensen var blevet affyret fra fire våben. Der blev desuden indhentet en erklæring af 28. juli 1998 fra retsmedicinsk Institut på Odense Universitet samt erklæring af 2. december 1998 fra Retslægerådet. Ifølge disse erklæringer var det mest sandsynligt, at Clemmensen stod op, da han blev ramt af skuddene, idet det dog ikke kunne udelukkes, at han allerede lå på jorden under påførelsen af tre i erklæringerne nærmere beskrevne skudskader. Efter indstilling i november 1997 fra Rigsadvokaten an-

21. Daværende statsadvokat Erik Merlung gav den 29. januar 1996 i avisen Aktuelt udtryk for, at en dansk domstol ikke ville kunne komme nogen vegne uden en tilståelse fra Søren Kam, og at dette også ville gælde for en sag ved en domstol i Bayern. Artiklen blev dokumenteret ved retsmødet i Retten i Lyngby den 10. december 2004.

modede Justitsministeriet den 4. marts 1999 den tyske anklagemyndighed om overtagelse af strafforfølgningsen og fremsendte de nævnte erklæringer.

Søren Kam ændrede nu sin forklaring og sagde nu, at han og de to andre havde skudt mod Clemmensen i nødværge.²² Kam oplyste i den forbindelse, at hans tidligere forklaring til retten i Kempten ikke stemte overens med sandheden. Derimod havde hændelsen angiveligt udspillet sig som følger.

"Jeg var dengang, dvs. i august 1943, på besøg ved *Germanischen Leitstelle* [det tyske centralkontor] i København. Om eftermiddagen den 30. august opfordrede Helweg-Larsen mig i kontorets lokaler til at deltage i en aktion. Helweg-Larsen kendte jeg dengang kun overfladisk, tjenesteligt havde jeg indtil da ikke noget med ham at gøre. Sturmbannführer Boysen, som var leder af centralkontoret, tilkendegav over for mig, at jeg kunne tage med Helweg-Larsen og påse, at alt gik rigtigt til. Dette anså jeg for at være en tjenstlig instruks. Som leder af den såkaldte Schalburg-skole var jeg tjenesteretligt undergivet Boysen.

Helweg-Larsen forklarede mig, at han ville afhøre en journalist, som havde kendskab til modstandsbevægelsen i Danmark. I mit selskab var Jørgen Bitsch, der var underviser på Schalburgskolen. Han var ikke nogen tysk soldat.

Vi havde under ingen omstændigheder forsæt til at dræbe Clemmensen.

Helweg-Larsen afhørte Clemmensen i sit sommerhus. Han havde dirigeret bilen derhen. På vejen til sommerhuset – det var i mellemtiden blevet sen eftermiddag – fik Clemmensen også trukket en frakke over hovedet, så han ikke efterfølgende kunne fortælle, hvor han var blevet afhørt. Denne sikkerhedsforanstaltning ville ikke have været påkrævet, hvis vi fra første færd havde haft til hensigt at dræbe ham. Under afhøringen i sommerhuset sad jeg og Jørgen Bitsch i forstuen. Forhøret blev udelukkende gennemført af Helweg-Larsen. Gennem væggen kunne man dog høre, at Helweg-Larsen og Clemmensen råbte ad hinanden. Jeg vil gerne endnu engang betone, at jeg dengang ikke kendte noget til baggrunden for Helweg-Larsens afhøring af Clemmensen.

Hen mod aften tilkendegav Helweg-Larsen, at vi nu kunne køre Clemmensen hjem. På hjemvejen standsede Helweg-Larsen imidlertid pludselig kørslen. Han erkærede, at han alligevel ville stille Clemmensen nogle spørgsmål. Han formodede, at Clemmensen havde kontakter til modstandsbevægelsen, som Clemmensen ikke ville røbe.

Efter at bilen var standset, gik Helweg-Larsen med Clemmensen cirka 10-15 meter bag om vognen. Jørgen Bitsch og jeg fjernede os ligeledes fra vognen. Jeg gik et par skridt bagved begge og kunne uagtet mørket alligevel skelne dem. Bitsch og jeg forrettede så vores nødtørft i vejgrøften. Jeg bemærkede, at Helweg-Larsen og Clemmensen påny gik igang med at råbe ad hinanden. Clemmensen var yderst ophidset. Af råbenes indhold fik jeg kun fat i skældsord. Jeg kunne så – til trods for mørket – se, at Clemmensen kastede sig mod Helweg-Larsen. Dette var for mig fuldstændig overraskende.

22. Forklaringen blev afgivet til anklagemyndigheden i München under en afhøring den 3. august 1998. *Verfahren der Staatsanwaltschaft München I, Aktenzeichen 320 Js 47212/97*.

Jeg mener at have hørt Helweg-Larsen råbe: "Skyd" eller "Skudt".²³ Det var min opfattelse, at der nu foreslå en – på grund af mørket helt uoverskuelig – livsfarlig situation for Helweg-Larsen og også for os. Derfor sprang jeg nærmere og skød to gange mod Clemmensen. I den forbindelse sigtede jeg mod underkroppen. Jeg ville kun gøre Clemmensen ukampdygtig. Jeg ville ikke dræbe ham.

Begge mine skud var de første skud.

Næsten samtidig skød også Helweg-Larsen og Bitsch, som var fulgt efter mig, mod Clemmensen. Min kaliber husker jeg ikke. Det var imidlertid en mindre kaliber, eventuelt 7,65 mm.

Om Clemmensen nu faktisk havde en pistol på sig, kan jeg ikke sige. Clemmensen blev ikke på udturen undersøgt af os. Han kunne teoretisk set uden videre have haft skjult et våben på sig.

Efter at Clemmensen lå død på jorden, konstaterede jeg, at han ikke havde noget våben.

Mens vi endnu var på gerningsstedet rettede jeg alvorlige bebrejdelser mod Helweg-Larsen, idet han gennem den uplanlagte standsning havde bevirket denne situation.

Vi kørte derefter fra stedet."

Ud fra ovenstående sagsoplysninger samt de af de danske myndigheder i sagen fremsendte erklæringer besluttede Generalstaatsanwaltschaft I, München, den 14. juli 1999 på ny at indstille efterforskningen i sagen, da der ikke havde kunnet påvises nogen af de kendemærker, der indgår som led i forbrydelsen *Mord* i medfør af § 211 StBG.²⁴

I kendelsen af 31. januar 2007 tilsluttede landsretten i München sig anklagemyndighedens bedømmelse af det afgørelsesgrundlag, som beslutningen i 1999 om henlæggelse var truffet ud fra. Retten fandt også, at det i forbindelse med henlæggelsen dengang med rette var lagt til grund, at Søren Kam gentagne gange havde talt usandt i bestræbelser på at tilpasse sig de forhåndenværende undersøgelsesresultater. Det mest nærliggende måtte efter rettens opfattelse være at udgå fra et ydre begivenhedsforløb som det, Søren Kam havde skildret i sin forklaring af 3. august 1998. Når det kom til stykket, kunne det i øvrigt godt henstå, hvilken af de varierende fremstillinger, der skulle tages udgangspunkt i, idet der ikke i noget af tilfældene havde kunnet påvises nogen af kendemærkerne ved forbrydelsen *Mord*.

Landsretten tilsidesatte således anklagemyndighedens anbringende om, at der forelå bestyrket mistanke om, at drabet var udført med sådan-

23. I referatet på tysk står der "Erscheißt". Måske skulle der have været et mellemrum, således at oversættelsen skulle lyde "Han skyder".

24. Afgørelsen i sag 320 Js 47212/97 blev meddelt Justitsministeriet den 6. august 1999.

ne "*niedrigen Beweggründe*", som efter tysk strafferet kendetegner forbrydelsen *Mord*. Siden henlæggelsen af sagen i 1999 var der ikke fremkommet nye oplysninger, som kunne begrunde en ændring af statsadvokaturens opfattelse.²⁵

Landsretten fandt det af afgørende betydning, at efterforskningen i sagen ikke havde tilvejebragt konkrete indikationer af, at de personer, der deltog i aktionen ved påbegyndelsen af denne havde planlagt drabet. Dette var tilfældet, uanset hvilken variant af de foreliggende beretninger om begivenhederne i august 1943, man lagde til grund. Der forelå således ikke et strafbart forhold, som gennem længere tid havde været planlagt eller overvejet. Der kunne heller ikke konstateres, at et sindelag, der lå tæt på den nationalsocialistiske forestillingsverden [*nationalsozialistischen Gedankengut*], var kommet til udtryk i hændelsesforløbet.

Med udgangspunkt i de foreliggende udtalelser lagde landsretten til grund, at formålet med aktionen var at afpresse Clemmensen oplysninger om den tysk fjendtlig modstand og at give ham en lærestreg, fordi han på redaktionen i forbindelse med en politisk uoverensstemmelse havde givet en medarbejder, "der tilsyneladende tilhørte den danske modstandsbevægelse,"²⁶ en ørefigen og angiveligt spyttet på ham.

For denne udlægning talte efter rettens opfattelse, at aktionen rent faktisk også på det nærmeste blev gennemført således. Clemmensen blev arresteret og med magt bragt til et for ham ukendt sted og dér tvunget til at angive personer i den danske modstandsbevægelse. De afhørte personer bekræfter dette sagsforhold med – delvis meget detaljerede – oplysninger.

Retten ville ikke underkende, at disse konstateringer isoleret betragtet ikke udelukker, at gerningsmændene – herunder også den sigtede – planlagde at likvidere Clemmensen efter afpresningen af oplysninger. Tilstrækkelige beviser herfor foreligger imidlertid ikke:

Mod et mordkomplot taler i første omgang, at det med hensyn til gerningsmændene drejer sig om en tilfældigt sammenført gruppering uden kommandostruktur. Gerningsmændene kendte ikke hinanden, hen-

25. Dette fandt landsretten bekræftet derved, at Justitsministeriet i skrivelse af 10. november 2006 havde oplyst den tyske statsadvokatur om, at Politimesteren i Lyngby på forespørgsel havde meddelt, at motivspørgsmålet ikke kunne afklares nærmere gennem yderligere efterforskning.

26. Her er der i præmisserne sket en kortslutning, idet den pågældende medarbejder ikke blev genstand for redaktør Clemmensens vrede på grund af førstnævntes tilknytning til modstandsbevægelsen, men tværtimod som følge af sin forbindelse til den nazistiske avis *Fædrelandet*.

holdt blot meget overfladisk; der bestod i hvert fald ikke noget indbyrdes fortrolighedsforhold mellem dem.

Retten fandt det hertil afgørende, at det i den foreliggende bevissituation er uigendriveligt, at Clemmensen på turen til forhøret fik hængt en frakke over hovedet for at hindre ham i at orientere sig om lokaliteterne. Denne detalje fremgår af flere afhøringer, fra 1943 indtil det sidste forhør i 1998:

»Under sagen ved krigsretten i 1943 – en sag der i øvrigt af nærliggende grunde ikke kan tilkomme synderlig bevisværdi – forklarer både Helweg-Larsen og den sigtede om dette forhold. Helweg-Larsen bekræfter disse oplysninger i 1945 under sin straffesag, den sigtede bekræfter dem under sin afhøring i 1998. Det kan ganske vist ikke udelukkes, at disse forklaringer blev afgivet i strid med sandheden, fordi man var klar over den strafferetlige relevans af disse anbringender; men i hvert fald kan disse udsagn ikke modbevises.

Det samme er tilfældet for Helweg-Larsens oplysninger under straffesagen mod ham i 1945 om, at man 'under opholdet i huset ikke traf beslutning om at dræbe Clemmensens'.

Den nævnte bestræbelse hos gerningsmændene på at forhindre den bortførte i at orientere sig gør det nærliggende, at det ikke var hensigten at likvidere Clemmensen efter forhøret. – Såfremt det forholder sig sådan, rejser sig spørgsmålet om, hvilken omstændighed der har kunnet formå den sigtede til fra nu af at medvirke ved nedskydningen af Clemmensen. Selv om man – som anført i det følgende – i det væsentlige med tilstrækkelig sikkerhed kan fastslå det ydre hændelsesforløb, kan der ikke konstateres et motiv, der kan henføres henføres til kendemærket "*aus niedrigen Beweggründen*" for forbrydelsen *Mord*.

I første omgang kan det udledes af de forskellige redegørelser og de deri indeholdte varianter af hændelsesforløbet, at situationen er kommet ud af kontrol, da man standser på tilbagemålingen for at afpresse Clemmensen yderligere oplysninger og give ham en lærestreg. Dette gælder også for forklaringerne fra den sigtede og hans medgerningsmand Helweg-Larsen under sagen ved krigsretten i 1943; men denne retssag tillader for så vidt en konstatering til ugunst for den sigtede, da han under denne tilstod sin meddelagtighed. Da han var tiltalt sammen med Helweg-Larsen, var det ikke muligt for ham ved denne domstol under Helweg-Larsens tilstedeværelse at vælte ansvaret over på denne som eneste gerningsmand, således som han for eksempel gjorde det ved sin indenretlige afhøring i 1969. – I øvrigt kan det ikke eftervises, at der blev skudt på Clemmensen, fordi denne satte sig til modværg. Det er umiddelbart ikke foreneligt med almindelig livserfaring [*der Lebenserfahrung*], at Clemmensen i den for ham yderst truende situation styrter hen mod gerningsmænd, der har deres våben rettet mod ham. Desuden er denne skildring af hændelsesforløbet heller ikke foreneligt med den ballistiske erklæring.

Den sigtedes forklaring i anledning af sin indenretlige afhøring i 1969 forekommer at være utroværdig både med hensyn til skildringen dér af, at Helweg-Larsen var den eneste gerningsmand, og i henseende til den nødværgesituation, som Helweg-Larsen gjorde gældende. Noget lignende gælder for den angivelige nødværgesituation, som sigtede gjorde gældende under afhøringen i 1998.

Mest nærliggende forekommer den sagsfremstilling at være, som ligger til grund for domsfældelsen af Helweg-Larsen, ifølge hvilken situationen kom ud af kontrol efter et skænderi, og Clemmensen blev skudt af de medvirkende under en spontan akti-

on. På den anden side har den påberåbte indignation over, at Clemmensens på sin side fremstod som landsforræder, ikke kunnet verificeres.

Dermed forbliver motivsituationen uklar. I den sidste ende kan det heller ikke udelukkes, at der under forhøret opstod en situation, der var anledning til det strafbare forhold. Det må også forblive et åbent spørgsmål, om den sigtede og Helweg-Larsen optrådte som forkæmpere mod bolchevismen, således som Helweg-Larsen påstod i 1945.«

11. Med hensyn til udførelsesmåden "*heimtückische Begehungsweise*" som kendemærke ved *Mord* i § 211 StGB gav landsretten udtryk for følgende:

»'*Heimtückisch*' handler efter fast retspraksis den, der på tidspunktet for angrebet bevidst udnytter en hos offeret forekommende troskyldighed [*Arglosigkeit*] og værgeløshed til at begå det strafbare forhold. En sådan troskyldighed foreligger ikke, såfremt offeret i kraft af forudgående konfrontation faktisk forventer en legemskrænkelser i den konkrete gerningssituation i form af alvorlige angreb eller mishandling fra gerningsmandens side.²⁷

Heller ikke under hensyntagen til vidneforklaringen [i 1945] fra fru E. Clemmensen, ifølge hvilken anholdelsen af Clemmensen skete under forhold af våben, foreligger kendetegnet '*Heimtücke*'. For det første savner det samlede forløb af anholdelsen, der blev gennemført åbent, kendetegn ved en lusket [*hinterhältigen*] fremgangsmåde. Dernæst kan det udledes af sagsakterne, at Clemmensen regnede med at blive arresteret.²⁸ Under disse omstændigheder forekommer det tilmed tvivlsomt, om en eventuel troskyldighed og værgeløshed hos Clemmensen i forbindelse med denne arrestation blev bevidst udnyttet af den sigtede. Da det imidlertid ikke kan bevises, at den sigtede allerede på dette tidspunkt handlede med drabshensigt, tilkommer der ikke dette hændelsesforløb betydning med hensyn til forekomsten af forbrydelsen *Mord*. Hvis drabsforsæt imidlertid blev fattet på et tidspunkt, da Clemmensen allerede var i den medskyldiges vold, er der ikke plads til en antagelse om '*Heimtücke*' som kendemærke for *Mord*. Clemmensen var ikke længere troskyldig [*arglos*], da han med våben foreholdt var blevet arresteret og bragt til et ukendt sted, efter at man havde lagt en frakke over hans hoved.«

Landsretten fandt endelig, at yderligere kendetegn ved *Mord* i medfør af § 211 StGB ikke kom i betragtning. Det kunne således med rette fastslås, at udgangspunktet for afgørelsen om udlevering måtte tages i, at der i sagen forelå en forbrydelse i form af *Totschlag*. Som tidligere nævnt var et sådant forhold for længst forældet efter tysk ret.

27. "... Angriffe oder Misshandlungen durch den Täter in der konkreten Tatsituation und mit ernsthaften Angriffen auf seine körperliche Unversehrtheit ...". Jf. Tröndle/Fischer, StGB 54. Auflage, Rn. 16 ff zu § 211 StGB, citeret af Oberlandesgericht München i kendelsen.

28. Landsretten henviste i denne forbindelse til forklaring afgivet under sagen i 1945 af vidnet Niels Clemmensen.

12. Da interessen for retsforfølgning af Søren Kam blomstrede op for femten år siden, udtalte professor Ditlev Tamm den 10. oktober 1996 til Rit-zau:

»Risikoen for, at sagen ikke kan føre til domfældelse er for stor, fordi beviserne er svage. Og jeg mener, at det vil være bedre for retsbevidstheden at lade sagen stå hen, så Søren Kam har truslen hængende over hovedet. – Hvis en retssag mislykkes, vil han kunne føre sig frem i offentligheden som frikendt. I dag er han i det mindste nødt til at holde ret lav profil.«

Tysk rets regel om forældelse efter 30 år af drabssager, hvori der ikke foreligger tilstrækkeligt begrundet mistanke særligt kvalificerende omstændigheder, har gode grunde for sig. Det er næppe sandsynligt, at en straffesag mod Søren Kam ville frembringe nye oplysninger af betydning, og det ligger i hvert fald klart ud fra ovenstående, at landsretten i München gjorde sig betydelige anstrengelser for at bedømme de foreliggende oplysninger sagligt og omhyggeligt og at redegøre udførligt for sine præmisser, som vanskeligt lader sig gendrive.

For så vidt angår den europæiske arrestordre, kan der være grund til at fremhæve, at den har vist sig særdeles velegnet til at effektivisere procedurerne i forbindelse med gensidig retshjælp, samtidig med at den i kraft af et temmelig kompliceret, men godt afbalanceret regelværk tillader hensyntagen til den enkelte medlemsstats retskulturelle tradition og autonomi.

Litteratur om retsopgøret og sagen Kam:

- Bundgård Christensen, Claus, Niels Bo Poulsen & Peter Scharff Smith: *Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen SS 1939-145*. Achehougs Forlag, 1998.
- Haaest, Gurli & Erik: *Søren Kam – Hitlers danske yndling. Fra jernkorsridder til en topplacering på Simon Wiesenthals liste*. Bogans Forlag, 2008.
- Høgh-Sørensen, Erik: *Forbrydere uden straf. Nazisterne der slap fri*. Forlaget Documentas, 2004.
- Høgh-Sørensen, Erik: *Dansk dødspatrulje. En bog om SS-officer Søren Kam*. Askholms Forlag, 1998.
- Kirkebak, Mikkel: *Schalburg – en patriotisk landsforræder*. Gyldendal, 2008.
- Kristensen, Henrik Skov & Ditlev Tamm (udg.): *Dødsdømt. Flemming Helweg-Larsens beretning*. Gyldendal, 2008.
- Lauridsen, John T.: *Over strengen – under besættelsen*. Gyldendal, 2007.
- Mariager, Rasmus: *Danskere i krig 1936-48*. Nordisk Forlag, 2009.
- Pedersen, Andreas Monrad: *Schalburgkortset – historien om korpset og dets medlemmer 1943-45*. Odense Universitetsforlag, 2000.
- Strand, Frederik: *Førerens germanske arm. SS i Danmark*. Høst & Søn, 2006.
- Tamm, Ditlev: "På sporet af en henrettelse." *Politikens kronik* 7. april 1996.
- Tamm, Ditlev: *Retsopgøret efter besættelsen*. Jurist- & Økonomforbundets Forlag, 1984 (disputats).